

PREMENY

KARLOVEJ VSI

PREMENY KARLOVEJ VSI

Matúš Šrámek / Ľubomír Deák

Premeny Karlovej Vsi

1. vydanie, 2023

Autor textu: Matúš Šrámek

Autori súčasných fotografií: Ľubomír Deák s. 11 vpravo, 13, 15, 19 vpravo, 21, 27 vpravo, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45 vpravo, 47, 49, 51, 53, 55, 57 vpravo, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 74 vpravo, 75 vpravo, 77, 79, 81, 83, 85, 87, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 101, 103, 105, 107, 109, 111, 113 dole, 115, 117, 119, 121, 123, 125, 127, 129, 131 vpravo, 133, 135, 137, 139, 141, 143, 144, 145 a René Viršík s. 17, 23, 25

Autori historických fotografií: Ferdinand Biskupič s. 84, 149, Viktor Cicko s. 165-2x, Ladislav Frankendorfer s. 113 hore, Jozef Hlavatý s. 75 vľavo, Josef Hofer s. 12, 78, Viliam Klassa s. 8, 22, 24, 27 vľavo, 90, 94, 148, 154, Tibor Kopča s. 57 vľavo, 62, 86, 92, Vladimír Kozlík s. 152, Ján Paterek s. 11 vľavo, 14, 16, 19 vľavo, 20, 118, 120, 153, Anton Sedláček s. 164 hore-2x, František Silavecký s. 28, 30, 34, 38, 46, 50, 54, 60, 72, 82, 116, 131 vľavo, 143, Ladislav Sternmüller s. 100, Vladimír Suchánek s. 126, 128, Alojz Šafarík s. 40, 54, 108, 124, 166, Anton Šmotlák s. 36, 106, Matúš Šrámek s. 66 vľavo, 164 dole-2x, Vojtech Tóth s. 70, Vladimír Viršík s. 64, neznámy autor (zdroj Internet) s. 32, prevzaté zo „Život a dielo Ferdiša Jurigu“ (Zborník SNM, 1991) s. 132

Fotografie zo zbierok: Archívu mesta Bratislavy s. 28, 30, 34, 38, 50, 58, 64, 66 vpravo, 72, 116, 131 vľavo, 136, 140, Múzea mesta Bratislavy s. 82 a Vodárenského múzea BVS, a. s., s. 138

Fotografie zapožičali: Klára Bellová s. 146, Ferdinand Biskupič s. 74 vľavo, 104, Irena Bohunská s. 42, 48, 52, 76, 80, 114, 122, Jolana Jurkovičová s. 140, Emília Kačníková s. 147, Ľudmila Kováčiková-Kozlíková s. 68, Vladimír Kozlík s. 96, Leopold Laznovský s. 98, Mária Levárska s. 45 vľavo, 46, 48, Elena Lipská s. 158, Mária Müllerová 150, Edita Pešková s. 161-2x, Lenka Sikorová s. 88, Ľuba Slobodová s. 136, 159, Ladislav Sternmüller s. 151, Vladimír Suchánek s. 162, Branislav Sumbal s. 157, Matúš Šrámek s. 160, 163, Vojtech Tóth s. 110, 155, 156, Dagmar Zavadielová s. 102

Editor: Daniel Kollár

Jazyková úprava: Rút Facunová

Dizajn a typografia: Marianna Lázníčková

Tlač: impression world, spol. s r. o., Prešov

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovolené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4 B, 841 04 Bratislava,

tel.: +421 (2) 446317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 377. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-158-6

Slovo na úvod

Vyrastal som v starej Karlovej Vsi a Bratislavu som spoznával od svojich piatich rokov, keď som sprevádzal svoju mamu na Fišplatz (Rybné námestie), kam chodila na trhovisko predávať ovocie z našej záhrady a vinohradu. Obrazy miest starej Karlovej Vsi a Bratislavy z tých čias mám preto v trvalej pamäti.

Mnoho rokov sa venujem histórii Karlovej Vsi, najmä štúdiu archívnych dokumentov a získavaniu fotografického materiálu. Môj archív fotografií Karlovej Vsi obsahuje takmer 3 000 dobových záberov a neustále ho dopĺňam. Najzaujímavejšie zverejňujem na webovej stránke www.karlovaves.eu, kde je v súčasnosti zverejnených vyše 800 záberov s adekvátnymi popismi. Preto, keď som na internete objavil stránku Bratislava a jej Premeny, stal som sa jej fanúšikom a pravidelným návštevníkom. Obdivoval som najmä citlivé oko autora Ľubomíra Deáka a jeho schopnosť zobrazit' s dokonalou presnosťou na dnešných záberoch miesta z dobových fotografií. Po oboznámení sa s jeho knižkou Premeny Bratislavy som ho oslovil a požiadal o spoluprácu pri vytváraní porovnávacích fotografií dokumentujúcich zmeny, ktoré sa odohrali na území Karlovej Vsi. Hneď na prvom stretnutí sme sa dohodli na spolupráci, z čoho som mal veľkú radosť, pretože spolupráca s mladými ľuďmi nás starších obohacuje a vlieva nám novú energiu.

Prvým cieľom bolo len zverejňovať porovnávacie fotografie na našich internetových stránkach, avšak naša spolupráca sa zintenzívnila po ponuke vydavateľstva Dajama vydať ich aj v knižnej podobe. Jej výsledok môžete vidieť na nasledujúcich stranách tejto knižky. V úvodnej časti je stručná história Karlovej Vsi, ktorej okruhle 240. výročie založenia sme si pripomenuli v roku 2020. V ďalších častiach nájdete 134 porovnávacích fotografií a 25 samostatných snímok so zaujímavosťami Karlovej Vsi, vrátane pohľadníc. V knižke nájdete snímky najvýznamnejšieho bratislavského fotografa medzivojnového obdobia Jozefa Hofera a nechýbajú v nej zábery bratislavského mestského fotografa a Karlovešťana Františka Silaveckého či nemenej známeho fotografa Bratislavy Antona Šmotláka. Viaceré fotografie sú od Karlovešťanov Viliama Klassu, Jána Patereka, Alojza Šafaríka a Tibora Kopču, ktorí sa dlhodobo venovali fotografovaniu ako záľube popri svojom zamestnaní. Historicky cenné sú aj fotografie neznámych autorov z rodinných albumov viacerých Karlovešťanov. Z tejto skupiny by som vyzdvihol fotografiu najstaršej karloveskej školy z roku 1918, colnice na hranici Slovenského štátu a Nemeckej ríše na Devínskej ceste z roku 1944 či fotografiu kríža na Svrčej ulici. Sú jedinečné. Iné zábery týchto miest nie sú totiž známe.

Želám spoluobčanom pekný zážitok pri čítaní knižky a tiež, aby možnosť porovnania minulosti so súčasnosťou Karlovej Vsi viedla k prehĺbeniu ich vzťahu k miestu, kde žijú.

Matúš Šrámek

Čriepky z histórie

Počiatky

V najstaršom zachovanom miestopise Uhorska, Tereziánskom lexikóne sídiel z roku 1773, sa dedina s menom Karlsdorf alebo Karolyfalva nenachádza. Nenájdeme ju ani na mape bratislavských vinohradníckych záhonov z roku 1734 či na mape Bratislavskej stolice Samuela Mikovíniho z roku 1735. Od roku 1782 sa však v matrike farského Kostola sv. Kríža v Devíne ako bydlisko rodičov pokrstených detí a sobášnených spomína dedina Carolyfalva alebo Karlsdorf. Pod týmito názvami sa až do roku 1919 nachádza na mapách a uvádza sa v úradných i verejných dokumentoch. Po tomto roku figuruje už ako Karlova Ves. Významným zdrojom, v ktorom nájdeme informáciu o jej lokalizácii, je Hospodársko-geografický a tovarový lexikón J. M. Korabinského z roku 1786, kde sa v hesle Karlsdorf, Karolyfalva uvádza: „*Nová dedina, neďaleko Bratislavy, medzi bratislavskými a devínskymi vinohradmi, vzdialená od Bratislavy ¾ hodiny, je vo vlastníctve Pálffyovcov*“.

Prvým úradným dokumentom, v ktorom nájdeme dedinu s týmto menom, je Sumár sčítania obyvateľstva Bratislavskej stolice z roku 1787. Odpoveď na otázku, kto inicioval založenie novej dediny a v ktorom roku vznikla, nedáva ani jeden z uvedených zdrojov. Nedozieme sa to ani z novodobej literatúry – z Vlastivedného slovníka obcí Slovenska z roku 1971 alebo z prác historičky Bratislavy Dariny Lehotskej z rokov 1978 až 1992.

Vo fondoch súkromného archívu rodiny Pálffyovcov nachádzajúcich sa v ich zámku v Marchegg, je v časti týkajúcej sa mestečka Devín na strane 225 záznam, ktorý v preklade znie: *Majerská dedina Karlova Ves nemecky Karlsdorf, Fascikel XXVIIb, 27. november 1780 v Devíne.*

Jednoduchý odpis zmluvy prostredníctvom svedectva povereného vyslanca Najosvietenejšieho zemského panstva s istými dolu podpísanými menovanými ľuďmi o stavaní želiarskych domov na majerskom území panstva zakladanej dediny Karlova Ves a ratifikovaný Vznešeným pánom grófom Karolom Pálffym.

Ide vôbec o historicky prvý písomný záznam mena dediny Karlova Ves a 27. november 1780 preto môžeme jednoznačne považovať za deň jej založenia a za jej zakladateľa určiť grófa Karola Jozefa Hieronyma Pálffyho, vlastníka vtedajšieho panstva Devín, po ktorom bola aj pomenovaná.

Na základe zmluvy ratifikovanej vtedajším vlastníkom Devínskeho panstva postavili želiarske domy v dedine pomenovanej Karlova Ves. Nestavali ich dlho, iba necelé dva roky. Potvrďuje to ďalší zápis z pálffyovského archívu, a to zo 4. júna 1782, v ktorom sa už spomína „súpis vlastníkov karloveských želiarskych domov a od nich odovzdávaných výnosov“. Z citovaného archívneho zápisu vyplýva, že skôr, ako vznikla Karlova Ves, mali Pálffyovci na tomto území svoj majer.

Karol Jozef Hieronymus Pálffy

Narodil sa 1. októbra 1735 vo Viedni a po univerzitných štúdiách pôsobil vo významných štátnych funkciách. Bol aj dedičným kapitánom Bratislavského hradu a županom Bratislavskej stolice. Patril do užšieho okruhu spolupracovníkov cisára Jozefa II. a bol prívržencom jeho reforiem, zrušenia nevoľníctva a zrovnoprávnenia cirkvi. Na svojich majetkoch, ktoré zdedil po otcovi Mikulášovi VIII. Pálffym v roku 1773, podporoval výstavbu a opravu kostolov. V roku 1807 bol ako prvý príslušník rodu Pálffyovcov povýšený do stavu rakúskych kniežat. Zomrel 28. mája 1816 a pochovaný je v krypte františkánskeho kláštora v Malackách.

Karlova Ves na mape v 18. storočí

Nariadenie na mapovanie Rakúsko-Uhorska vydala cisárovná Mária Terézia v roku 1769 a ukončené bolo až za vlády jej syna Jozefa II. v roku 1785, podľa ktorého sa nazýva jozefínske mapovanie. Účel mapovania bol výlučne vojenský. Tzv. merníci, ktorí mapu v teréne vytvárali, zaznamenali na nej všetko významné, čo videli. V dedine bolo celkom trinásť objektov, z toho osem murovaných domov a päť drevených, vrátane hospodárskeho dvora – majera Pálffyovcov, vlastníkov devínskeho panstva. Na potoku Suchá Vydrica, ktorý dedinou preteká, stál mlyn. Zreteľný na mape je aj mlynský náhon, ako aj jeho spojenie s potokom pod mlynom. Cesta do Devína viedla na brehu toku Dunaja a nie na brehu Karloveského ramena, ako je to dnes. Rameno neexistovalo a nebol ani dnešný vodárenský ostrov Sihot', avšak jestvoval jeho predchodca s názvom Rutten Leber, v preklade Pečeň mieňa (mieň, dunajská ryba). Pred ústím Suhej Vydriče do Dunaja sa nachádzal podlhovastý ostrovček, ktorý bol z dôvodu častých záplav bez vegetácie. Na stráňach nad dedinou boli súvislé vinohrady. Viniču sa darilo aj na miestach, kde jeho pestovanie neskôr z rôznych dôvodov zaniklo.

Obdobie rokov 1780 až 1850

Prvé informácie o dedine Karlsdorf (maď. Károlyfalva) po jej založení nachádzame na mape prvého vojenského, tzv. jozefínskeho mapovania z roku 1786.

Prvý slovenský názov dediny bol Carolowa. Dozvedáme sa ho zo Sumára sčítania obyvateľov Bratislavskej stolice z roku 1787. Mala vtedy 75 obyvateľov. Známy Vályiho slovník z roku 1799 ju uvádza ako „malú nemeckú dedinu“, dôvodom bola prevaha nemeckých priezvisk jej obyvateľov. Prví obyvatelia boli želiari, poddaní Pálffyovcov. Museli robotovať v panských lesoch a vinohradoch a od roku 1782 ročne odvádzať panstvu stanovený výnos zo svojich usadlostí. Ako nádenníci, tzv. tovarichári, pracovali aj vo viniciach bratislavských vinohradníkov, ktorí vlastnili väčšinu viníc v chotári dediny. V daňovom registri Devína z roku 1824 však už nájdeme aj mená prvých vinohradníkov, platcov pozemkovej dane, napr. Müller, Bohunský, Lučanič, Homola, Gazarek, Lehrnbecher, Gulár či Zelenka.

Počet obyvateľov vtedajšej dediny Karlsdorf sa zvyšoval len veľmi pomaly. V roku 1828 mala 120 obyvateľov a v roku 1850 len o 50 obyvateľov viac. Od svojho vzniku v roku 1780 bola osadou Devína. Richtára a dvoch prisažných mala až od roku 1816. Prvým richtárom bol Sebastián Prokop. Celkom sú známe mená desiatky richtárov. Prvým učiteľom v dedine, a to v rokoch 1827 až 1856, bol Matúš Kratochvíla. Po ňom v pobočke devínskej cirkevnej školy deti v obci vyučoval učiteľ Juraj Král. Počas epidémie cholery v rokoch 1831 až 1832 zo 120 obyvateľov zomreli štyria muži a dve ženy. Približne rovnaký počet zomrelých v prepočte na 100 obyvateľov bol aj v Devíne a v susednej Dúbravke.

Obdobie rokov 1850 až 1918

V dedine postupne pribúdali obyvatelia so slovenskými priezviskami. Od roku 1851 bola Karlova Ves už slovenskou dedinou. Potvrďuje to Uhorský geografický slovník z rovnakého roku. Počet obyvateľov aj naďalej rástol veľmi pomaly. Na prelome storočí mala obec 388 obyvateľov a v roku 1910 len 490. Malý počet obyvateľov bol pravdepodobne príčinou, prečo v obci dlho nebol žiadny sakrálny objekt. Okolnosti súvisiace s vybudovaním Kaplnky sv. Jána Nepomuckého objasňuje František Krómy, devínsky farár, v liste svojmu predstavenému. Okrem iného uvádza, že kaplnku nechal na vlastný náklad, 2 400 zlatých, postaviť Karlovešťan Matúš Lučanič. Vysvätená bola 30. septembra 1860.

V roku 1885 sa otvorila brána prvej karloveskej samostatnej školy. Postavili ju v hornej časti vtedajšej hlavnej ulice. Bola v nej jedna trieda a byt učiteľa. Jej prvým učiteľom bol Jozef Buzna. Od roku 1893 na nej ako učiteľ a správca pôsobil 32 rokov Ján Alexander Čáp. Zbor dobrovoľných hasičov bol jediným spolkom Karlovešťanov, ktorý vznikol v období rakúsko-uhorskej monarchie. Založili ho v roku 1897. Popri ochrane majetku a životov obyvateľov sa stal inštitúciou, ktorá priaznivo ovplyvňovala spoločenský a kultúrny život v obci.

V tomto období vinohradníci vlastnili v chotári dediny už desiatky z celkového počtu 400 vinohradov. Z pozemkovej knihy Devína z roku 1866 sa dozvedáme, že najväčšími vlastníckmi vinohradov boli Jakub Lučanič, František Müller a príslušníci rodiny Bohunských. Do zoznamu vinohradníkov vtedy pribudli aj mená ako Kratochvíla, Bergl, Haasz a ďalšie. Podľa župnej štatistickej správy z roku 1866 sa v Karlovej Vsi vyprodukovalo 8 000 okovov – vedier, t. z. v prepočte 4 240 hektolitrov vína. Koncom 19. storočia pribudli aj ďalší vlastníci vinohradov, ako napr. Baumgartner, Marek, Jánošík, Tomek, Kostolanský, Laznovský a iní. Okrem prác vo vinohradoch nemali miestni obyvatelia veľa pracovných príležitostí v okolí svojho bydliska. Z tohto dôvodu v roku 1871 privítali budovanie továrne na patróny, známej Patrónky. Bola blízko a dosiahnuteľná pešo. Stala sa „ich“ fabrikou. V roku 1886 našli miestni obyvatelia pracovné príležitosti aj v mestskej vodárni vybudovanej v obci.

Obdobie rokov 1918 až 1938

Jedným z prvých administratívnych aktov po vzniku I. ČSR, ktorý sa týkal dediny, bola zmena jej názvu z Karlsdorf na Karlova Ves. Naďalej však zostala osadou Devína. Jej prvým richtárom sa stal Jozef Bohunský (prezývaný Černý Pepino), ktorý richtárčil do roku 1934. Zmena Bratislavy na politicko-administratívne centrum naštartovala nebývalý rozvoj Karlovej Vsi. Počet jej obyvateľov prudko narastal. Do roku 1930 sa zvýšil na 963 a do roku 1938 na 1 164 obyvateľov. Magistrát Bratislavy sa preto rozhodol riešiť jej dopravné spojenie s mestom. Električka sa tak ku Karlovej Vsi priblížila v roku 1929.

Karlovešťania začali postupne aj s obnovou svojich vyše storočných domov a pribúdali desiatky nových. Medzi nimi napr. domy Ferdiša Jurigu, Floriána Tománka, vila bratislavských Prügerovcov a ďalšie. Jednotriedna škola z roku 1885 takisto už nestačila. V roku 1926 po jej rekonštrukcii vznikla nová, dvojtriedna a modernejšia, s dvorom čiastočne upraveným na športy a telesnú výchovu. Spolok sv. Michala na čele s Ferdišom Jurigom pripravil aj prestavbu kaplnky. Nový Kostol sv. Michala bol slávnostne vysvätený 26. júna 1936.

Postupne sa rozvíjala aj kultúra. Karloveskí hasiči už v roku 1919 založili svoju dychovku a v roku 1928 začal s činnosťou ich ochotnícky divadelný krúžok. Karloveskému publiku predviedol desiatky divadelných hier, v ktorých prinášali radosť, poučenie i zábavu. Zo športových organizácií začala ako prvá pôsobiť Robotnícka telocvičná jednota v roku 1927. Športový klub ŠK Karlova Ves vznikol v roku 1928. V obci pôsobila aj miestna športová organizácia Sokol.

Obdobie rokov 1938 až 1945

Podľa dohôd z Mníchovskej konferencie obsadila Nemecká ríša 24. novembra 1938 Devín. Už začiatkom februára 1939 delegácia občanov Karlovej Vsi na čele s vládnym komisárom obce Jozefom Bohunským odovzdala vládnemu komisárovi Bratislavy Belovi Kováčovi žiadosť o pripojenie obce k Bratislave. Dňa 13. februára 1939 však Jozef Bohunský listom Belovi Kováčovi žiadosť o pripojenie k Bratislave zrušil. Odvolával sa na výsledok podpisovej akcie, v ktorej sa väčšina Karlovešťanov vyslovila proti pripojeniu, hlavne z dôvodu predpokladaného vyššieho daňového zaťaženia. Mal rozhodnúť krajský úrad a ministerstvo vnútra. Ešte päť rokov si Karlova Ves „užívala“ samostatnosť. K Bratislave bola napokon pripojená vyhláškou ministerstva vnútra až 2. decembra 1943.

Stratou Devína nastali Karlovešťanom, ktorí mali svoje vinohrady a záhrady za hranicou, krušné časy. Na vstup do nich potrebovali osobitné povolenie nemeckých úradov. V cudzom štáte sa ocitol aj karloveský pasienok nazývaný Spasinek (dnes Kráľova hora). Tým definitívne zanikol v dedine chov hovädzieho dobytku.

V prvých rokoch vojny, ktorá vypukla v roku 1939, prebiehal život v Karlovej Vsi takmer v starých „koľajách“, avšak pod vedením novej politickej moci. HSLS menovala vládneho komisára a boli zrušené politické, spoločenské a športové organizácie. Športu sa venovala len miestna organizácia Hlinkovej mládeže. V tradícii divadelného krúžku karloveských hasičov pokračoval Štefánikov ochotnícky divadelný krúžok pod vedením Milana Kozlíka. Aj jeho činnosť pomaly slabla. Bola vojna, front sa blížil a neskôr boli časté poplachy. Na spoločenský život, kultúru a šport bolo treba zabudnúť. V roku 1942 bol menovaný nový vládny komisár obce – Anton Bohunský. Neskôr, podľa novej úpravy, už nebol vládny komisár, ale starosta obce.

Obdobie rokov 1945 až 1969

Po oslobodení v roku 1945 sa Karlova Ves stala súčasťou mestského obvodu Bratislava-Staré Mesto. V roku 1949 v rámci Ústredného národného výboru Bratislava vznikla Obvodná rada VI. Karlova Ves. Jej predsedom bol Ondrej Ozdin a po ňom Antónia Zvárová. V roku 1960 sa vytvoril spolu s Devínom Obvodný národný výbor Karlova Ves-Devín so sídlom v Karlovej Vsi pod predsedníctvom Antónie Zvárovej a neskôr Jána Ebringera. V rokoch 1951 až 1955 sa Karlova Ves ocitla v hraničnom pásme, do ktorého bolo možné vstupovať iba na povolenie.

Roky po skončení vojny však možno nazvať zlatým vekom karloveského športu. Jeho centrom v rokoch 1945 až 1951 bol domov mládeže na dnešnej Molecovej ulici a v ďalších rokoch sokolovňa na Slávikovej lúke, ktorá aj dnes slúži športovcom ako lodenica. V športových súťažiach vo volejbale, futbale, boxe a hokeji dosahovali karloveské mužstvá vynikajúce výsledky. Obetavým organizátorom športového života bol Cyprián Bernát. Takisto karloveskí ochotníci si po vojne trúfli aj na náročnejšie žánre. Veľkým diváckym zážitkom boli operety Gejzu Dusíka Keď rozkvitne máj či Modrá ruža.

Významnou udalosťou v roku 1960 bolo otvorenie novej školy (dnes na Karloveskej ulici č. 3). Jej prvý riaditeľ Andrej Bakalár viedol dvadsaťpäťčlenný učiteľský zbor. Dnes je v nej ZUŠ Jozefa Kresánka. V júni roku 1962 bol slávnostne otvorený dom kultúry, dnešné Karloveské centrum kultúry. Po rozpačitom rozbehu sa neskôr stal významným strediskom kultúry, v ktorom našli uplatnenie viaceré umelecké žánre, hudobné skupiny aj karloveskí ochotníci.

Jednotné roľnícke družstvo Karlova Ves-Devín vzniklo v roku 1954 odčlenením karloveskej vinohradníckej skupiny od Jednotného roľníckeho družstva Bratislava-Vinohrady. Jeho prvým predsedom bol Otakar Landsman a po ňom Anton Gazarek. Členskú základňu družstva tvorili prevažne Karlovešťania, ktorí pred nedobrovoľným vstupom do družstva s láskou a húževnatosťou obrábali svoje vinohrady a záhrady. Tieto vlastnosti dobrých hospodárov preniesli aj do činnosti družstva, ktoré dosahovalo veľmi dobré hospodárske výsledky.

Aj na úkor pôvodnej starej dediny sa začala v roku 1964 v Karlovej Vsi, v zmysle schváleného územného plánu, realizovať moderná bytová výstavba. Poslední obyvatelia pôvodnej dediny Karlova Ves sa do nových panelákov sťahovali v roku 1969.

Obdobie rokov 1969 až 2023

V osemdesiatych rokoch 20. storočia sa začala projekčná príprava a následne aj výstavba sídliska na Dlhých dieloch. Ďalší rozmach bytovej výstavby nastal na prelome tisícročí, keď došlo k zahusťovaniu už existujúcej zástavby najmä na Dlhých dieloch. Pôvodnú dedinu s rozsiahlymi plochami vinohradov a ovocných sádov nahradili prevažne panelové obytné domy novodobých sídlisk.

Stredisko vtedajšej Slovenskej televízie v Mlynskej doline začali budovať v roku 1965. Prvá časť bola odovzdaná v roku 1970 a druhú dokončili v roku 1981. Vysokoškolské centrum v Mlynskej doline bolo postavené v rokoch 1981 až 1985. Sídli tu Prírodovedecká a Matematicko-fyzikálna fakulta Univerzity Komenského (UK). V tesnom susedstve obidvoch fakúlt sa nachádza študentský domov Družba UK. V Mlynskej doline však stojí aj viacero ďalších vysokoškolských internátov. Aj Technická univerzita získala v tomto areáli priestory pre Elektrotechnickú fakultu. V súčasnosti tak v Karlovej Vsi študuje a býva niekoľko tisíc študentov z dvoch bratislavských univerzít.

Po zmene politických a spoločenských pomerov v roku 1989, na základe zákona o samospráve obcí a zákona o hlavnom meste SR Bratislava, získala Karlova Ves v roku 1991 štatút bratislavskej mestskej časti a svoju vlastnú samosprávu reprezentovanú starostom a miestnym zastupiteľstvom. Naďalej pokračoval stavebný rozvoj mestskej časti a takisto jej dopravnej infraštruktúry a možno konštatovať, že Karlova Ves 21. storočia je na nepoznanie iná v porovnaní s Karlovou Vsou zo šesťdesiatych rokov 20. storočia. Len máloktorá obec na Slovensku sa zmenila takým výrazným spôsobom ako Karlova Ves a veľkú časť týchto zmien je možné študovať na ďalších stranách tejto knihy s príznačným názvom Premeny Karlovej Vsi.

Z vtáčej perspektívy

Dom kultúry

Pohľad z výškovej budovy, ktorá je dnes v správe Vodohospodárskej výstavby, š. p., a stojí na Karloveskej ulici, pochádza z roku 1962 a zachytáva v strede bývalý Dom kultúry Karlova Ves, dnešné Karloveské centrum kultúry. Pred ním sa nachádzala vila bratislavskej hotelierskej rodiny Prügerovcov (Henrich Prüger vybudoval v Bratislave hotel Carlton), ktorá bola zbúraná v roku 1973. Dole bol dom farára, národného buditeľa, politika a poslanca ThDr. Ferdiša Jurigu s rozľahlým dvorom (býval v tom najvyššom dole vľavo na zábere). V jednoduchých prízemných domčekoch po jeho obvode sa vystriedalo veľa karloveských rodín.

Na zábere z toho istého miesta z roku 2022 vidieť, že z pôvodnej zástavby Karlovej Vsi sa na zobrazenom území zachoval len Kostol sv. Michala a dom kultúry.

Dom kultúry (1962)

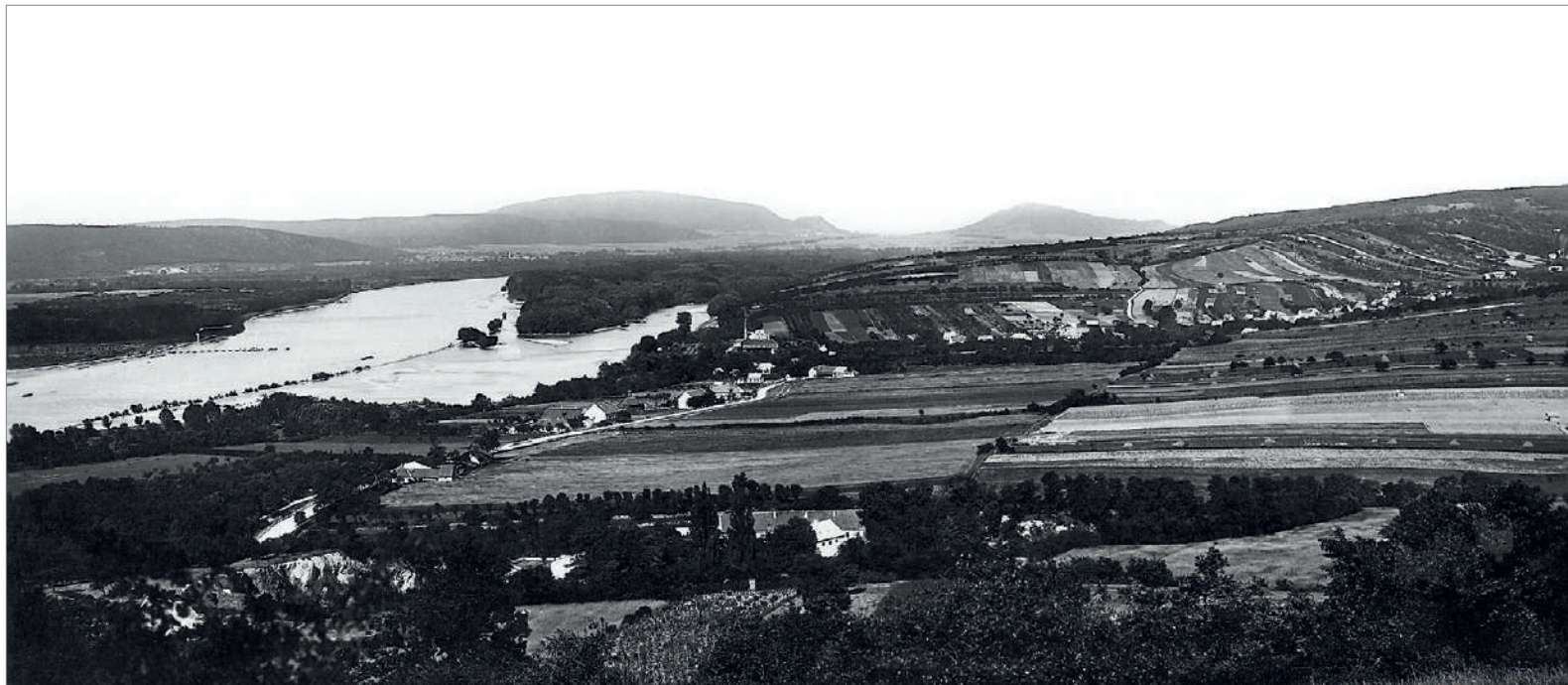
Dom kultúry (2022)

Pohľad na Karlovu Ves

Pohľad na Karlovu Ves – tak nazval svoju fotografiu najznámejší bratislavský fotograf medzivojnového obdobia Josef Hofer. Nasnímal ju z priestoru dnešného Účelového zariadenia hotel Bôrik v roku 1926 (fotografia sa nachádza v depozite Múzea mesta Bratislavy). V strede záberu vo vtedajšej dedine Karlova Ves vidíme vľavo objekt čerpacej stanice vodárne a pred ním dom s bytmi jej zamestnancov z roku 1912. V tom čase ešte nestála budova hostinca Riviéra. Tú postavil Jozef Ruža st. až v roku 1931. Severným smerom od vodárne bolo v dedine len niekoľko domov. Šiestym v poradí bola vila bratislavskej hotelierskej rodiny Prügerovcov z roku 1924. Ďalší zreteľný objekt, vedľa stromov pri ceste, je Kaplnka sv. Jána Nepomuckého z roku 1860. Ostatné domy stoja už v najstaršej, historickej časti dediny. Jej zobrazenie sa končí v mieste dnešnej ulice Nad lúčkami.

Na fotografii nájdeme aj nový cintorín, na ktorom sa pochováva od roku 1922 dodnes. Nachádza sa vľavo od cesty, ktorá sa začína pri kaplnke a pokračuje do karloveských vinohradov. Záber potvrdzuje, že označenie Karlovej Vsi ako dediny pod vinohradmi, je opodstatnené. Na západnej strane sa vinice rozprestierali od svahov nad Dunajom až po les pod Kráľovou horou. Na Karloveskej ceste v úseku od Mlynskej doliny po dnešnú Svrčiu ulicu stojí len niekoľko domov. V treťom od konca, vľavo za stromami, bol

Karlova Ves (1926)

hostinec Zeger. Električka na Karloveskej ceste začala premávať v roku 1929. V dolnej časti záberu v Mlynskej doline vidno kameňolom a II. mlyn na potoku Vydrica, neskôr nazývaný St. Josefs Heim 1918. Zbúrali ho v rokoch 1978 až 1986.

Na historickej fotografii z roku 1926 je zaujímavý aj pohľad na rieku Dunaj a kamennú hrádzu oddeľujúcu Karloveské rameno od hlavného toku. Vybudovali ju v rokoch 1886 až 1896 v rámci regulácie Dunaja, ktorú projektovala a realizovala firma Enea Lanfranconiho. Lužný les na ostrove Sihot v roku 1926 siahla iba po miesto, kde sa dnes končí park Vodárenského múzea Bratislavskej vodárenskej spoločnosti, a. s. Časom sa rozšíril až k lodeniciam Kajak Klub Bratislava a Tatran Karlova Ves. V Karloveskej zátokke vidno miesto, kde ich v roku 1935 postavili. Fotograf zachytil aj bratislavských ženistov, ako na petržalskej strane Dunaja stavajú pontónový most.

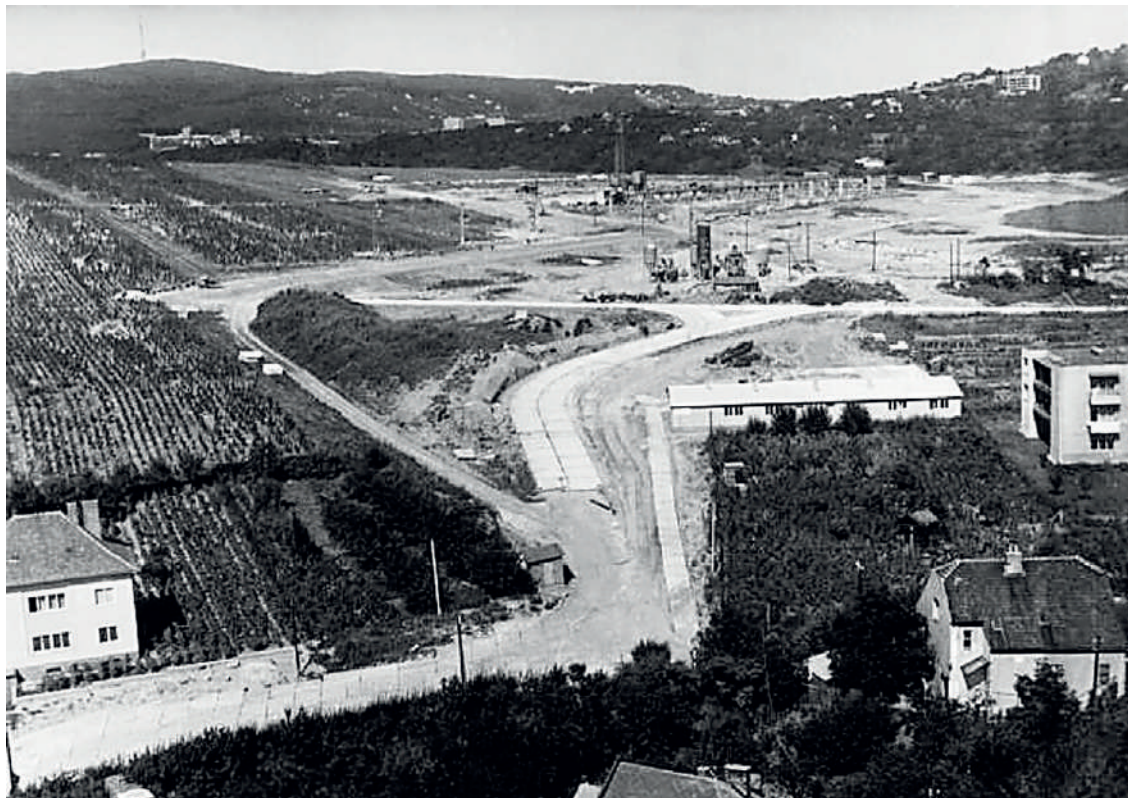
Autorom záberu takmer z totožného miesta v roku 2023 je fotograf Ľubomír Deák. Dokumentuje podstatné zmeny, ktoré sa odohrali na zobrazenom území počas uplynulých deväťdesiatich rokov. S trochou nadsádzky môžeme povedať, že miestami, kde nebudajú zmeny, sú len Dunaj, Hainburské (tiež uvádzané aj ako Hundsheimské) vrchy, hrad Hainburg a kopec Braunsberg na území Rakúska.

Karlova Ves (2023)

Staré grunty

Záber predstavuje stavenisko Fakulty matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského a ďalších vysokých škôl a ústavov v priestore nad Internátnou školou žiakov so zrakovým postihnutím na Svrčej ulici. Záber z roku 1967 pochádza z výškovej budovy, ktorá je dnes v správe Vodohospodárskej výstavby, š. p., a stojí na Karloveskej ulici. Na mieste výstavby boli už v stredoveku vinohrady v záhone Scharlachberg (neskôr Schattlerberg). V Archíve mesta Bratislavy sa nachádza aj listina s menami ich vlastníkov z roku 1391. Vpravo vidieť budovu s bytmi zamestnancov internátnej školy a v budove vľavo (vo vinohradoch, ktoré boli súčasťou záhona Fuchsleiten) sídli až doteraz Slovenský zväz včelárov.

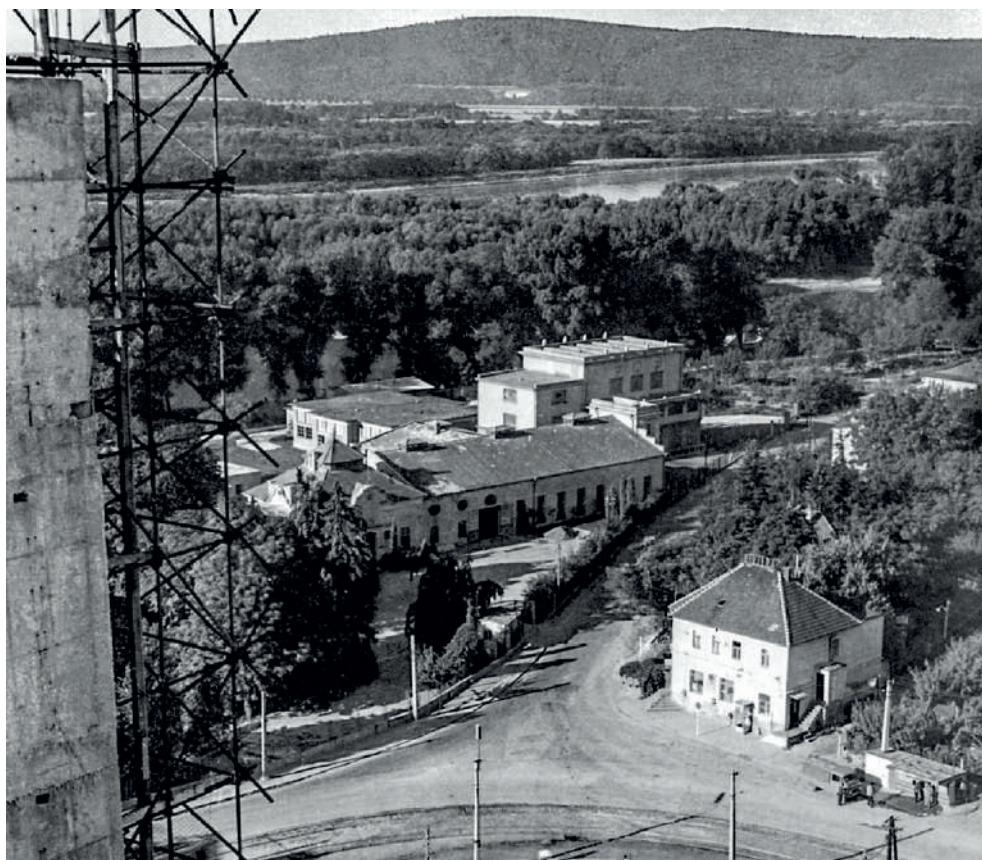
Ulica Staré grunty (1967)

Záber z rovnakého miesta, ktorý pochádza z roku 2022, dokumentuje fakt, že okrem pavilónov UK tu postavili aj ďalšie objekty, bytové domy, reštauráciu a škôlku. Pôvodné staveniskové komunikácie po úprave a predĺžení slúžia aj dnes. Na ulici Staré grunty vidíme vľavo aj autobus linky MHD č. 139 na ceste z Mlynskej doliny. Svrčiu ulicu na oboch záberoch pre zástavbu a stromy vidno iba sčasti, a to na ľavej strane.

Ulica Staré grunty (2022)

Križovatka pri Riviére

Záber z tej istej výškovej budovy ako na predchádzajúcej dvojstrane zachytáva križovatku Devínskej cesty, Botanickej ulice a Karloveskej ulice a pochádza z roku 1967. V strede záberu je čerpacia stanica vodárne už bez 32,5 metra vysokého komína, ktorý bol desaťročia významnou súčasťou siluety dolnej časti Karlovej Vsi. Parné kotly a piestové čerpadlá vyradili z prevádzky v roku 1960. Pre elektrické čerpadlá vybudovali vedľa starej novú, mohutnejšiu transformačnú stanicu. Vpravo vedľa nej boli záhradky zamestnancov vodárne. Dnes je tam Vodárenská záhrada. V malej búdkke vľavo bola trafika Karlovešťa Jána Matoviča a vo väčšej (v pravej časti záberu) vidno bufet, v ktorom predávali fľaškové pivo a limonády.